

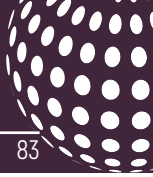
Мельничук Ю. Г.,
кафедра журналістики
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Чернівці

ПРАВА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В РЕЦЕПЦІЇ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ М. ЧЕРНІВЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ОНЛАЙН-ЗМІ «ШПАЛЬТА» ТА «МОЛОДИЙ БУКОВИНЕЦЬ»

Сприйняття інвалідності змінюється з кожним роком не лише в економічно успішних державах, а й в Україні, хоча темпи усвідомлення того, що люди з інвалідністю – це, передусім, також люди – залишають бажати кращого. „Совкові” принципи мислення дуже важко зруйнувати просто тим, що частіше зустрічаєш на вулиці незрячих чи людей на візку, котрі самотійно дістаються в потрібне їм місце, бо ж спрацьовує установка: навіщо їм кудись ходити, можна сидіти в дома, вони ж отримують пенсію і т. д. Саме тому пришвидшити процес змін у людській свідомості повинні ЗМІ, адже українці все ж таки звикли першочергово сприймати інформацію, котру отримують з медій.

Наразі для журналістів існує безліч різних проектів, порад, курсів, що можуть допомогти зорієнтувати в правильному напрямку щодо висвітлення теми інвалідності. Український інфопростір помалу виробляє установки щодо коректного слововживання, правильної термінології, етичних моментів у роботі, проте питання захисту прав людей з інвалідністю в медіях піднімається значно рідше.

Більше того, багато медійників, не кажучи вже про пересічних громадян, навіть не уявляють, що в Україні ще з 6 березня 2010 р. є чинною Конвенція про права осіб з інвалідністю [1], а Кабінетом міністрів 1 серпня 2012 р. була прийнята постанова „Про затвердження Державної цільової програми „Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю” на період до 2020 року [2]. 7 квітня 2021 р. Кабмін затвердив „Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю

на період до 2025 року" [3], де в розділі II „Просвітно-виховна робота (стаття 8 Конвенції про права осіб з інвалідністю)” є апеляція безпосередньо до ЗМІ: „проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення рівня обізнаності громадян та представників засобів масової інформації про права і можливості осіб з інвалідністю та зменшення стереотипів щодо них, із залученням усіх суспільних інституцій, у тому числі громадських об’єднань осіб з інвалідністю” [3].

Попри офіційне законодавство в Україні є багато матеріалів для медійників, котрі допоможуть підготувати грамотний матеріал про специфіку висвітлення прав осіб з інвалідністю. До прикладу, чітко сформульовані поради для ЗМІ як рушійної сили змін у посібнику з інклюзивного прийняття рішень „Нічого для нас без нас”, де виокремлено наступні обов’язкові кроки: „висвітлювати державні процеси (інформувати); сприяти діалогу між державою та громадськими організаціями (організаціями людей з інвалідністю); збирати факти порушень прав людей з інвалідністю (історії людей, аналітичні матеріали, збір й обробка статистичних даних тощо); спонукати людей з інвалідністю до участі в інклюзивному прийнятті рішень; контролювати втілення політики й рішень; просувати соціальну модель інвалідності; руйнувати стереотипи щодо інвалідності через всебічне висвітлення цього питання; постійно оновлювати медійний процес – збільшувати частку людей з інвалідністю в ефірі/журналістських матеріалах, залучати їх до процесу виробництва (наприклад, у ролі монтажерів відео, продюсерів тощо); пропонувати глядачеві «нестандартні» життєві історії, які є реальними, але їх часто ігнорують” [4, с. 48]. У наведеному переліку найбільш важливим є те, що більшість рекомендацій стосуються саме аспекту захисту прав людей з інвалідністю, а не просто героїзації персонажа чи, навпаки, намагання викликати жаль в аудиторії, адже саме в такому стилі працюють наразі більшість наших медій.

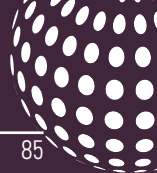
Не є винятком у цьому плані й ЗМІ Чернівців, адже висвітлення механізмів захисту прав осіб з інвалідністю є темою не надто популярною, хіба що, як всі ми звикли, раз на рік до Міжнародного дня людей з інвалідністю 3 грудня таких матеріалів можна знайти більше. Проте наразі є позитивні зрушення в цьому напрямку, хоча відбуваються вони зусиллями громадських організацій, журналісти, на жаль, не є основною рушійною силою, хоча без них провести успішну кампанію було б не можливо. Зокрема ГО „Чернівецьке об’єднання „Захист” [5] в рамках реалізації проекту „Захист

прав людини у Чернівецькій області” за підтримки IM Swedish Development Partner (Молдова) співпрацює з чернівецькими Інтернет-виданнями „Шпальта” та „Молодий буковинець”. Результатом цієї співпраці є низка публікацій, що покликані сприяти захисту прав людей з інвалідністю.

Інформаційний портал „Молодий буковинець” [6] позиціонує себе як найбільший і найпопулярніший новинний інтернет-сайт Чернівецької області, оскільки за даними Google Analytics читацька аудиторія сайту в березні 2020 року склала 1,2 млн відвідувачів. На сайті „МБ” ми зафіксували три матеріали, що стосуються теми прав людей з інвалідністю: „Чи доступна вища освіта людям з інвалідністю та людям з особливими освітніми потребами?” (<https://molbuk.ua/news/188315-chy-dostupna-vyscha-osvitalyudyam-z-invalidnistyu-ta-lyudyam-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy.html>), „Що змінила інклюзивна освіта у школах?” (<https://molbuk.ua/news/188873-scho-zminyla-inklyuzivna-osvita-u-shkolakh.html>), „Чи важко влаштуватися людям з інвалідністю на роботу і скільки таких людей у нас працює?” (<https://molbuk.ua/news/189484-chy-vazhko-vlashtuvatsyalyudyam-z-invalidnistyu-na-robotu-i-skilky-takykh-lyudey-u-nas-prasyuye.html>). Усі вони опубліковані з приміткою „Стаття створена в рамках реалізації проекту „Захист прав людини у Чернівецькій області”, який реалізує ГО Чернівецьке об’єднання „Захист” за підтримки IM Swedish Development Partner”. Зауважимо, що в контексті Конвенції про права осіб з інвалідністю згадані матеріали стосуються права на освіту (ст. 24) та права на працю та зайнятість (ст. 27).

Натомість значно більше публікацій щодо захисту прав людей з інвалідністю фіксуємо на сайті „Шпальти”. Про себе це зовсім молоде ще Інтернет-видання пише наступним чином: „Шпальта – це сучасне онлайн-медіа із власним стилем, яке базується у Чернівцях. Шпальта – це не регіональне медіа, у звичному розумінні слова „регіональне”. Шпальта – це українське медіа із Чернівців” [7]. Метою своєї діяльності редакція вказує на рейтинговість, а виконання просвітницької місії з орієнтацією на те, щоб після їхніх публікацій відбувались зміни.

Варто відразу ж зауважити, що в рамках згаданого проекту з ГО „Захист” „Шпальта” підготувала 9 публікацій: „Не грайся з нею”. Як у Чернівцях сприймають людей з інвалідністю” (<https://shpalta.media/2019/12/31/yak-u-chernivcyah-spriymayut-lyudej-z-invalidnistyu-foto/>), „Екстремальний вид спорту. Чи доступні у Чернівцях тролейбуси для людей з інва-

лідністю" (<https://shpalta.media/2019/12/29/chi-dostupni-u-chernivcyax-trolejbusi-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>), „Недоступні Чернівці. Інтерв'ю з Любов'ю Свіриденко про проблеми людей з інвалідністю" (<https://shpalta.media/2019/12/24/nedostupni-chernivci-intervyu-z-lyubovuyu-sviridenko-pro-problemi-lyudej-z-invalidnistyu/>), „Без пандусів, ліфтів та оглядових кабінетів. Чи доступні у Чернівцях медзаклади для людей з інвалідністю" (<https://shpalta.media/2019/12/26/naskilki-dostupnimi-u-chernivcyax-ye-medichni-zakladi-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>), „Наскільки доступна тротуарна мережа у Чернівцях для людей з інвалідністю" (<https://shpalta.media/2019/12/28/naskilki-dostupna-trotuarna-merezha-u-chernivcyax-dlya-lyudej-z-invalidnistyu-foto/>), „Бути мамою особливої дитини. Інтерв'ю з Тетяною Д'яченко" (<https://shpalta.media/2019/12/13/buti-mamoyu-osoblivoi-ditini-intervyu-z-chernivchankoyu-tetyanoyu-dyachenko/>), „Життя у сутінках. Як живуть незрячі у Чернівцях" (<https://shpalta.media/2020/12/15/zhittyau-sutinkakh-yak-zhivut-nezryachi-u-chernivcyax/>), „Є над чим працювати: наскільки доступними є Чернівці для нечуючих людей" (<https://shpalta.media/2020/12/31/ye-nad-chim-pracuyvati-naskilki-dostupnimi-ye-chernivci-dlya-nechuyuchix-lyudej/>), „Доступність та інклюзія стає трендом". Як громадські активісти у Чернівцях будують інклюзивне суспільство" (<https://shpalta.media/2020/12/28/dostupnist-ta-inklyuziya-staye-trendom-yak-gromadski-aktivisti-u-chernivcyax-buduyut-inklyuzivne-suspilstvo/>). В останньому матеріалі представники ГО „Чернівецьке об'єднання „Захист" розповідають про свою діяльність, зокрема й про реалізацію проєктів – „Захист прав людини в Чернівцях", „Інклюзивні робочі місця для осіб з інвалідністю", „Доступні 5 площ міста Чернівців", „Доступний МСЕК для людей з інвалідністю".

Коло аспектів прав, про які йдеться в цих матеріалах, тут уже значно ширше: право на рівність і недискримінацію (ст. 5), тема прав дітей з інвалідністю (ст. 7), просвітно-виховна робота (ст. 8), право на доступність (ст. 9), право на життя (ст. 10), право на індивідуальну мобільність (ст. 20), право на здоров'я (ст. 25).

Важливо, що і в „Молодому буковинці", і в „Шпальті" публікації виконані з дотриманням журналістських стандартів та з урахуванням специфіки слововживання, відсутня дискримінаційна лексика чи мова ворожнечі. Проте якщо „Молодий буковинець" надалі тему прав людей із інвалідністю не розвивав, то „Шпальта" продовжила працювати в цьому напрямку, враховуючи останні тенденції в суспільстві.

До прикладу, ми фіксуємо не лише матеріали, що стосуються Буковини, а й України загалом, а також і міжнародні новини зі сфери прав людини. Зокрема це видно з наступних публікацій:

1) правозахисні події в світі: „Uber зобов'язали заплатити незрячій пасажирці 1,1 мільйона доларів: чому” (<https://shpalta.media/2021/04/06/uber-zobovuzav-zaplatiti-nezryachij-pasazhirci-11-miljona-dolariv-chomu/>), „iPhone 12 Pro дозволяє незрячим людям „бачити” оточуючих” (<https://shpalta.media/2020/10/31/iphone-12-pro-dozvolayae-nezryachim-lyudyam-bachiti-otochuyuchix/>);

2) всеукраїнські події зі сфери прав людини: „В Україні створять електронний кабінет особи з інвалідністю” (<https://shpalta.media/2021/04/05/v-ukraini-stvoryat-elektronnij-kabinet-osobi-z-invalidnistyu/>), „В Україні створять туристичний маршрут для незрячих людей” (<https://shpalta.media/2021/04/15/v-ukraini-stvoryat-turistichnij-marshrut-dlya-nezryachix-lyudej/>), „Мінцифри презентувало інклюзивний освітній серіал про цифрові технології для людей з інвалідністю” (<https://shpalta.media/2020/12/22/mincifri-prezentovali-inklyuzivnij-osvitnij-serial-pro-cifrovi-texnologii-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>), „В Україні „Гаррі Поттера” надрукували шрифтом Брайля” (<https://shpalta.media/2020/11/19/v-ukraini-garri-pottera-nadrukuvali-shriftom-brajlya/>);

3) права людини на Буковині: „На провулку Ентузіастів облаштують маршрут для незрячих” (<https://shpalta.media/2019/12/12/na-provulku-entuziastiv-u-chernivcux-oblashtuuyut-marshrut-dlya-nezryachix/>), „Флешмоб кольорових шкарпеток. Чернівчан запрошують підтримати людей з синдромом Дауна” (<https://shpalta.media/2019/03/18/u-chernivcux-vidbudetsya-fleshmob-kolorovix-shkarpetok/>), „Портрети дітей із синдромом Дауна: у Чернівцях відкрили фотовиставку” (<https://shpalta.media/2021/03/21/portreti-ditej-iz-sindromom-dauna-u-chernivcux-vidkrili-fotovistavku/>), „Чому саме я? Чернівчан запрошують на інклюзивну виставу” (<https://shpalta.media/2019/04/30/chomu-same-ya-chernivchan-zaprosuuyut-na-inklyuzivnu-vistavu/>), „На Буковині призначили уповноважену з прав осіб з інвалідністю. Хто така Валентина Добридіна” (<https://shpalta.media/2020/12/03/na-bukovini-naznachiti-upovnovazhenu-z-prav-osib-z-invalidnistyu-xto-taka-valentina-dobridina/>), „У мене інвалідність, але я хочу на вибори”: як перевірити інклюзивність вашої дільниці” (<https://shpalta.media/2020/10/21/u-mene-invalidnist-ale-ya-xochu-na-vibori-yak->

pereviriti-inklyuzivnist-vashoi-dilnici/). Особливо прикметним є саме останній матеріал, оскільки по-перше, права осіб з інвалідністю в період виборів загалом у ЗМІ Чернівців не висвітлювались ніколи, а тут ще й є посилення на організацію „Fight for right” з пропозицією дізнатися більше про свої права. Не менш приємним є й той факт, що авторами згаданих публікацій є колишні та нинішні студенти кафедри журналістики ЧНУ, а саме Діана Ватаман, Іванна Шевчук, Олексій Яковійчук та ін.

Зважаючи на таку позитивну тенденцію в „Шпальті” щодо висвітлення прав людей з інвалідністю, дуже хочеться вірити, що помалу темою зацікавляться й інші ЗМІ, щоб змінювати світ на краще, а не просто гнатись за рейтинговими матеріалами. Інвалідність – це не лише розповіді про важке буття чи, навпаки, досягнення в чомусь, це й усвідомлення того, що, маючи такий статус, аж ніяк не перестаєш бути людиною. Тому для медійників це лише початок шляху, аби досягти результатів і, врешті-решт, змусити розуміти пересічного громадянина, що знати свої права й уміти їх відстоювати – дуже важливо.

Література

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року // <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnogo-pla-a285r>
3. Про затвердження Державної цільової програми “Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю” на період до 2020 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-n#Text>
4. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для засобів масової інформації / За загальною редакцією Виртосу І.Г. Упорядники: Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н., Ждан П.М., Флетчер А. – К: Ленвіт: 2015. – 92 с.
5. Громадська організація Чернівецьке об’єднання „Захист” // <http://www.zahystcv.org>
6. Інформаційний портал „Молодий буковинець” // <https://molbuk.ua>
7. Шпальта // <https://shpalta.media>